

Wstęp

Artykuły opublikowane w niniejszym numerze „Poznańskich Studiów Polonistycznych. Serii Literackiej” skupiają się wokół tematyki syberyjskiej w malarstwie, muzyce, filmie i literaturze od XIX wieku po współczesność. Część z nich ukazuje doświadczenie jednostkowe i kulturowe przez pryzmat sztuki oraz refleksji nad tradycją i jej współczesnymi reinterpretacjami, a także poprzez biografie twórców. Inne z kolei łączy wielowymiarowe ujęcie Syberii jako przestrzeni historycznej, geograficznej, symbolicznej i kulturowej, przedstawianej w różnych dyskursach i kontekstach, na przykład doświadczenia zesłania, imperializmu i styku kultur. Prezentowane tu prace są pokłosiem konferencji *Syberia w kulturze i sztuce* (5–6 czerwca 2025) zorganizowanej przez Instytut Sztuki PAN oraz Sekcję Badań nad Historią Syberii Komitetu Nauk Historycznych PAN (tzw. Komisję Syberyjską), która od ponad trzydziestu lat inicjuje spotkania naukowe dotyczące zagadnień historii i kultury Syberii, a także losów polskich zesłańców.

Publikację tę dedykujemy Piotrowi Marciniakowi – ambasadorowi, propagatorowi polskiej kultury i nauki w Rosji, współtwórcy i patronowi Biblioteki Polsko-Syberyjskiej.

Numer otwiera artykuł Jolanty Załączny poświęcony Feliksowi Mostowiczowi. Jego twórczość dokumentowała życie zesłańców, a prace malarskie ukazywały ich doświadczenia – zarówno osobiste, jak i zbiorowe. W kolejnym tekście Anna Dębska pochyla się nad malarstwem Aleksandra Sochaczewskiego oraz jego *Kolekcją syberyjską*, przedstawiając ją jako przejmujące świadectwo zesłania, będące prawdopodobnie formą autoterapii utalentowanego artysty. To wstrząsający dokument malarski oddający tragiczne życie oraz stany psychiczne katorżników. Następnie Piotr Głuszkowski omawia działalność Konstantego Wolickiego – muzyka i kompozytora nazywanego za Uralem „azjatyckim Beethovenem”. W dwóch kolejnych artykułach podejmowane są rozważania z zakresu syberyjskiej sztuki, przede wszystkim dotyczące współistnienia w niej obok siebie tradycji i nowoczesności. Pierwszy tekst poświęcony jest sposobom przedstawiania w filmie najstarszej praktyki religijnej na Syberii, drugi zaś dotyczy wplatania tradycji w nowoczesne formy artystyczne. Mowa o artykułach Viktorii Vasilevy oraz Andrzeja Rozwadowskiego. Praca Vasilevy stanowi pogłębioną analizę filmu etnograficznego *Czasy snów*, będącego hybrydą dokumentu naukowego i filmu artystycznego. Wątek sięgania do tradycji rdzennej ludności syberyjskiej i ukazywania jej w nowej formie pojawia się także w tekście Andrzeja Rozwadowskiego, który pokazuje, jak zwrot ku tradycji dał impuls do ukształtowania się pod koniec XX wieku ruchu artystycznego zwanego syberyjską nearchaiką lub archeoartem.

Do lektury tekstów skupionych wokół literackich i historycznych ujęć Syberii zaprasza artykuł Mariusza Chrostka poświęcony roli malarzy w utrwalaniu romantycznego mitu Sybiru. Z przeprowadzonej analizy wynika, że malarstwo polskie okresu pozytywizmu i modernizmu nie tyle odkrywało prawdę o Syberii, ile właśnie utrzymywało – przejęty z literatury – mit zesłańca-męczennika. Relacje pomiędzy malarstwem a literaturą, obrazem a słowem szczegółowo omawia Dawid Maria Osiński. W swoim artykule podkreśla istotne znaczenie mikroformy (fragmentu, miniatury) jako strategii pisarskiej. Następne dwa teksty odwołują się do kategorii wizualności jako cechy medium umożliwiającego ukazanie Syberii. Eugeniusz Niebelski prezentuje wyniki swojego naukowego

śledztwa dotyczącego próby identyfikacji autorów fotografii zawartych w kolekcji przechowywanej w Bibliotece KUL. Z kolei Zbigniew J. Wójcik analizuje znaczenia rysunków stworzonych przez przyrodników zesłańców z powstania styczniowego, postulując przy tym podjęcie pogłębionych studiów nad tym materiałem zarówno przez przyrodników, jak i historyków sztuki.

Ważną refleksję nad relacją „swój” – „obcy” przynosi artykuł Małgorzaty Król poświęcony salonom Łuszczewskich. Wyrwani ze „swojego” świata (Europa), zanurzeni w „obcości” (Rosja) Łuszczewscy stworzyli bowiem „swoje” na nowo (salon). „Salon” w warunkach syberyjskich okazał się praktyką umożliwiającą podtrzymywanie tożsamości kulturowej. Syberia jako przestrzeń doświadczenia inności, a niekiedy także obcości, została zaprezentowana z różnych perspektyw w artykułach Magdaleny Dąbrowskiej (*Swoja czy obca? Syberia na trasie podróży dookoła świata w świetle „Fregaty «Pallada»” Iwana Gonczarowa*), Grażyny Legutko (*„Listy z kresu lasów” – nieznany rękopis Wacława Sieroszewskiego*) i Zbigniewa Kopia (*Szamanizm i szamani w polskim reportażu XX i XXI wieku*). Inność i obcość przedstawiono tu jako fascynujący i skłaniający do refleksji obszar. Nad zagadnieniem zgodności literackich fabuł z faktami historycznymi pochyłili się z kolei Svetlana Pavlenko, analizująca postać Siemiona Riemiezowa z dylogii Aleksieja Iwanowa *Toboł*, oraz Tomasz Ambroziak, zastanawiający się, czy i do jakiego stopnia *Niezwalczone sztandary* Jerzego Bandrowskiego można traktować jako źródło historyczne. Numer zamyka praca Wiesława Cabana, który przygląda się postawom Polaków wcielonych w latach 30. i 40. XIX wieku do karnej służby wojskowej na Kaukazie, analizując przy tym ich stosunek wobec rosyjskiego podboju.

Piotr Głuszkowski
 Karolina Kondracka
 Zbigniew Kopeć
 Zbigniew J. Wójcik